

FORMAZIONE DEL PLURALE IN DIALETTO

Esiste una precedente sintesi sull'argomento nel volume pubblicato sul dialetto valsesiano dell'Alta Valgrande del Sesia (Molino e Romano, 2008) e in questo stesso sito nel documento "*Note di grammatica del dialetto valsesiano*". Qui si presenta uno studio più dettagliato del problema, basato sui lemmi del "*Vocabolario del dialetto valsesiano*", da cui sono estratti esempi rappresentativi di formazione del plurale.

Si tratta di esempi di sostantivi o aggettivi (uno per ogni gruppo di lettere finali), non di elenchi completi delle parole dialettali esistenti. Gli esempi, che sono riportati come parole intere nella forma *singolare / plurale*, sono ordinati alfabeticamente rispetto alle ultime lettere della forma singolare.

Numerose sono le incertezze, causate dall'uso non abituale di alcune parole e da discordanze tra le persone intervistate; tuttavia il tentativo di esaminare analiticamente il problema è parso interessante, anche se alcune interpretazioni possono non essere condivise.

Da questa ricerca sono state ricavate alcune regole principali di formazione dei plurali, che sono indicate tra parentesi per ogni gruppo di esempi (in alcuni casi esistono più regole). Sono emerse numerose irregolarità, che possono coinvolgere varie lettere della parola oltre la desinenza (es: *cañ / chéign*, *man / mén*, *òmm / öimi*). In altri casi la forma plurale è invariata rispetto a quella singolare (es: *sòd*, *salvàig*). Infine, per alcune parole la formazione del plurale implica cambiamento di genere (es: *öv / òvi*, *öss / òssi*). Non sono riportati i casi in cui la parola è usata solo al singolare (es: *lačč*, *curàğgu*) o solo al plurale (es: *furóign*, *rusàggi*).

Alcune forme del plurale qui riportate (solitamente invariate rispetto al singolare) sono spesso usate in alternativa alla regola originale (es: *vöst* invece di *vöist*, *témp* invece di *téimp*); altre sono obsolete o stanno andando in disuso (es: *fìjs*, *scapîgn*).

Per l'identificazione dei simboli fonetici e del significato delle parole si rinvia al documento "*Vocabolario del dialetto valsesiano*". Si ricorda peraltro che la rappresentazione fonetica adottata è in alcuni casi incerta (**à** verso **â**; **é** verso **ê**; **è** verso **ë**; **ì** verso **j**; **ò** verso **ô**).

Si ricorda anche che l'uso degli accenti acuti e gravi può riguardare sia il timbro della vocale sia la sillaba su cui la voce si appoggia con maggior intensità (accento lessicale): ciò fa sì che in alcune parole compaiano due accenti dei quali però solo l'ultimo è lessicale. Qualsiasi segno diacritico sulle vocali finali comporta comunque accento lessicale.

Parole che finiscono con una vocale

a (-a / -i eccetto -ia / -ji, -ìa / -ìji, -ca / -chi, -ga / -ghi)

-ba tùmba / tùmbi

-ca màrca / màrchi

-ça màrcà / màrci
 -ča còčča / còčči
 -da càuda / càudi
 -fa bòffa / bòffi
 -ga rìga / rìghi
 -ğa rùğğa / rùğgi
 -ğà vèğğà / vèğği
 -gña rùgña / rugñi
 -gna mòrgna / morgni
 -ia àmia / àmji
 -ìa armunìa / armuniji
 -ja šgròjja / šgròjji
 -la tòla / tòli
 -ma ràmma / ràmmi
 -na trüna / trüni
 -pa sàppa / sàppi
 -ra óra / óri
 -sa fàssa / fàssi
 -ša ròša / ròši
 -ta pòrta / pòrti
 -ua léngua / léngui
 -ùà marùà / marùi
 -va ràva / ràvi

à (-à / -ài)

-bà piumbà / piumbài
 -cà cà / càì
 -cà rucà / rucài
 -čà cuarčà / cuarčài
 -dà suldà / suldài
 -fà rafà / rafài
 -gà ligà / ligài
 -ğà puğà / puğài
 -ğà smağà / smağài
 -gnà cüğnà / cüğnài
 -ià fastüdià / fastüdiài
 -jà mujà / mujài
 -là gamulà / gamulài
 -mà custümà / custümài
 -nà danà / danài
 -pà cüpà / cüpài
 -rà dasprà / dasprài
 -sa prasà / prasài
 -ša brüşà / brüşài
 -tà sčupatà / sčupatài

-uà bruà / bruài

-và lavà / lavài

â (-â / ài)

-bâ túbâ / túbài

-câ purcâ / purcài

-câ braçâ / braçài

-čâ nučâ / nučài

-dâ faudâ / faudài

-fâ büfâ / büfài

-gâ bügâ / bügài

-gâ piaňgâ / piaňgài

-gâ uğâ / uğài

-gnâ ghignâ / ghignài

-iâ diâ / diài

-jâ mijâ / mijài

-lâ strulâ / strulài

-mâ mâ / mài

-nâ trunâ / trunài

-pâ grampâ / grampài

-râ strâ / strài

-sâ balusâ / balusài

-šâ brüşâ / brüşài

-tâ trâ / trài

-vâ anvâ / anvài

è (-è / -éi)

-mè mè / méi

-né tanè / tanèi

-pè pè / péi

é (-é / -éi)

-gê cüğê / cüğéi (anche cüğài)

-ghê furmighê / furmighéi

-iê pumpiê / pumpiéi

-lé pulé / puléi

-né prašuné / prašunéi

-té panaté / panatéi

-ué pasqué / pasquéi

ê (-ê / -éi)

-cê stracê / stracéi

-čê lačê / lačéi

-fê afê / aféi

-hê bachê / bachéi

-iê pumpiê / pumpiéi

-lê mašlê / mašléi

-nê mulinê / mulinéi

-rê sabrê / sabréi
-tê caratê / caratéi

i (invariato)

-ni tònì / tóni
-öi vöi / vöi

ì (-ì / -ìj o invariato)

-ì saurì / saurìj
-ì cunì / cunì (invariato)

ò (-ò / òi)

-mò cumò / cumòi
-tò paltò / paltòi

ô (-ô / -ói)

-dô udô / udói
-gô rügô / rügói
-ğô anfrigô anfrigói
-gnô bagnô / bagnói
-iô turniô / turniúi
-lô dulô / dulói
-rô srô / srói
-šô brüşô / brüşói
-tô bütô / bütói
-uô suô / suói
-vô bravô / bravói

ö (-ö / -öi)

-cö bucö / bucöi
-gö ligö / ligöi
-ğö puğö / puğöi
-ğö uğö / uğöi
-gnö lignö / lignöi
-iö aviö / aviúi
-rö bavarö / bavaröi
-sö lansö / lansöi
-šö fašö / fašöi
-tö tö / töi

u (-u / -i, eccetto -cu / -chi, -gu / -ghi, -iu / -ji, -vu / iv)

-bu gàrbu / gàrbi
-cu cüccu / cüic
 fòcu / fòchi
-cü sòccü / sòccüi
 babaçcü / babàccüi
-ču péčču / péčči
 cuérču / cuérči
-du dùrdu / dùrdi
-fu garòffu / garòffi

-gu màngu / màngghi
 pèsgu (m.) / pèsghi (f.)
 pùlgu (m.) / pùlghi (f.)
 pòlgu / pòlghi
 -ǵu gruìǵǵu / gruìǵǵi
 -ǵu böǵǵu / böǵǵi
 -iu gùmbiu / gùmbji
 -lu mèrlu / mèrli
 -mu tèrmu / tèrmi
 -nu ǵóunu / ǵóuni
 -gnu còrgnu / còrgni
 -pu pòppu / pòppi
 -ru bóru / bóri
 -su fràssu / fràssi
 -tu pìttu / pìtti
 -vu bràvu / bràiv

ü (-ü / üi)

-cü scü / scüi
 -dü pardü / pardüi
 -nü patanü / patanüi
 -rü marü / marüi
 -sü casü / casüi
 -tü sbatü / sbatüi
 -vü béivü / béivüi

Parole che finiscono con una consonante preceduta da vocale

b (-b / -ib)

-üb tüb / tüib

c (-c / ic, ìc / ijc)

-àc almanàc / almanàic
 -ic làstic / làstic
 -ìc barlìc / barlijc
 -òc pòc / pòic
 -öc ǵöc / ǵöic
 -üc cüc / cüic

č (-č / -ič, -uč / -ič)

-âč prâč / pràič
 -ôč dôč / dóiç
 -òč mòč / mòiç
 -uč càuç / càiç

d (-d / -id o invariato)

-id réid / réid
 -òd sòd / sòid

-ud càud / càid

f (-f / -if o invariato)

-âf tâf / tàif

-if prašéif / prašéif

-öf nöf / nöif

-üf lüf / lüif

g (-g / -ig)

-ag lag / làig

-ég antrég / antréig

-ig salvàig / salvàig

-ög trög / tröig

-üg süg / süig

j (invariato)

-aj maj / maj

-éj fréj / fréj

-öj föj / föj

l (-l / -i eccetto il / îl)

-al pal / pai

-él cél / céi

-il ġil / ġîl

-öl söl / söi

-ùl tirùl / tirùi

-ül mül / müi

m (-m / -im)

-am salàm / salàim

-üm lüm / lüim

ñ (-ñ / -ign, -añ / -éign, -iñ / -ijgn, -ùñ / -óign)

-añ cañ / chéign

-àñ piàñ / pièign

-éñ béñ / béign

-iñ piñ / pijgn

-iñ scapiñ / scapijgn o scapiñ

-ùñ muñ / móign

p (-ap / -àip)

-ap cap / càip

r (invariato)

-ar car / car

-àr ripàr / ripàr

-ér bicér / bicér

-èr stèr / stèr

-ir ġir / ġir

-òr còr / còr

-ór fiór / fiór

-ör ör / ör

-ür dūr / dūr

s (-s / -is, -ôs / -óis, -us / -is o invariato)

-as vas / vais
lâras / lâras
-és més / méis
-is vis / vis
-îs gambîs / gambîs
-ós dascós / dascóis
nós / nós
-ôs mustôs / mustóis
-ös crös / crös
-us fâus / fâis
-üs füs / fûis

t (-t / -it, -ut / it o invariato)

-ît lît / lît
-it dašdöit / dašdöit
-ut sàut / sàut o sàit
àut / àit
-üt minüt / minüit

v (-v / -iv, -iv / îv)

-av scav / scàiv
-év grév / gréiv
-iv viv / vîv
-öv növ / nöiv
öv (m.) / òvi (f.) (irregolare)

Parole che finiscono con una doppia consonante

bb (-bb / -ib)

-öbb göbb / göib

cc (-cc / -ic, -cc / ijč)

-acc pacc / pàic
-ècc bècc / bèic
-ìcc burìcc / burjic
-ücc tarlücc / tarlüic

čč (-čč / -ic)

-áčč stračč / stràic
-òčč fijòčč / fijòič
-üčč cüčč / cüic

čč (-čč / -ič, -čč / -ijč)

-èčč tèčč / tèič
-éčč péčč / péič
-dričč dričč / drijč

-öčč cöčč / cöič

-üčč süčč / süiç

ff (-ff / -if)

-aff šğaff / šğàif

-öff stöff / stöif

-üff cüff / cüif

ğğ (-ğğ / -iğ)

-ağğ rağğ / ràiğ

ll (-ll / -j)

-àll butàll / butàj

-éll béll / bėj

-òll mòll / mòj

-ull cull / cüj

mm (-mm / -im)

-amm ramm / ràim

-èmm midèmm / midèim

-òmm òmm / öimi (irregolare)

-ümm fümme / füim

nn (-nn / -ign)

-ann ann / àign

pp (-pp / -ip)

-app drapp / dràip

-èpp crèpp / crèip

-ëpp čèpp / čèip

-öpp söpp / söip

-òpp salòpp / salòip

-ópp grópp / gróip

-üpp galüpp / galüip

ss (-ss / -is, -iss / -ijs)

-ass sass / sàis

-èss cèss / cèis

-iss fiss / fijs o fiss

-óss róss / róis

-òss fòss / fòis

-öss (m.) / òssi (f.) (irregolare)

-üss barlafüss / barlafüis

tt (tt / it eccetto tt / tàì, tt / ič)

-att gatt / gàit

matt / matài (irregolare)

-àtt tulàtt / tulàit

-ètt pètt / pèit

-ëtt dispètt / dispèit

-òtt sücòtt / sücòit

-ütt bütt / büit

tütt / tüič

Parole che finiscono con un gruppo consonantico

rb (invariato)

-arb šgarb / šgarb

-ürb furb / furb

lc (invariato)

-alc falc / falc

nc (-anc / -énc, ànc / -énc)

-anc banc / béc

-anc fiànc / fiénc

rc (invariato)

-arc arc / arc

sc (-sc / -isc)

-àsc fiàsc / fiàisc

-èsc frèsc / frèisc

-ësc manësc / manëisc

-ósc bósc / bóisc

-üsc brüsc / brüisc

nc (-anč / -énc, -unč / -óinč)

-anč ganč / ghénc

-unč cunč / cóinč

rc (invariato)

-rc marc / marc

nc (-nč / -inč, -unč / -óinč)

-unč vunč / vóinč

-énc ténč / téinč

rc (-érc / -éirč)

-érč cuérč / cuéirč

nd (-and / -énd, -und / -óind)

-and grand / grénd

-ünd ründ / róind

rd (-òrd / -örd o invariato)

-ard bastàrd / bastàrd

-órd balórd / balórd

-òrd bòrd / börd

nf (-nf / -inf)

-anf ranf / ràinf

ňg (-ňg / iňg)

- ùňg lùňg / lóinđ

rg (-rg / -irg)

-arg larg / làirg

gñ (-gñ / -ign)

-gn ragñ / ràign
rm (-arm / -airm)
 -arm alarm / alairm
rn (invariato)
 -èrn invèrn / invèrn
 -órn stórn / stórn
lp (invariato)
 -alp alp / alp
 -ólp cólp / cólp
mp (-amp / -éimp, -émp / -éimp)
 -amp camp / chéimp
 -émp témp / téimp o témp
rp (-orp / örp)
 -òrp còrp / cörp
sp (-sp / -isp o invariato)
 -ësp crësp / crëisp
 -isp visp / visp
rs (invariato)
 -ars scars / scars
nt (-nt / -int, -ànt / -ént, -ént / -éint, -unt / -óint)
 -ant marcànt / marcàint
 sant / sént
 -ént guànt / guént
 cliént / cliéint
 -ànt quànt / quéint
 -unt punt / póint
rt (invariato)
 -ört mört / mört
st (-st / -ist)
 -ast vast / vàist
 -èst furèst / furèist
 -òst pòst / pòist
 -öst vöst / vöst o vöist
 -ust cust / cüst o cüist
 -üst güst / güist